

PREVENTIVNE AKCIJE U SEKTORU REPRODUKTIVNOG ZDRAVLJA

Pobijedimo kancer

RANO OTKRIVANJE I PREVENCIJA RAKA DOJKE I RAKA GRLIĆA MATERICE

RANO OTKRIVANJE I PREVENCIJA RAKA DOJKE I RAKA GRLIĆA MATERICE

Među pet najopasnijih zdravstvenih problema sa kojima se žene sreću u današnje vrijeme spadaju rak dojke i rak grlića materice. Veliki broj žena sa dijagnostikovanim rakom dojke i rakom grlića materice se može izliječiti ako se dijagnoza ovih bolesti postavi u ranom stadijumu i pravilno liječi. U tom cilju, JZU Dom zdravlja Nikšić i Dom zdravlja - Raška pokrenule su projekat „PARHS - Preventivne akcije u sektoru reproduktivnog zdravlja“ u okviru Programa prekogranične saradnje Srbija - Crna Gora, finansiran od strane Evropske unije.

U Crnoj Gori u 2009. godini, od raka je umrla 891 osoba (504 muškaraca i 387 žena), te se sa vrijednošću stopa standardizovanog mortaliteta za muškarce i žene od 143,1 odnosno 90,4 na 100.000 stanovnika Crna Gora, među državama Evrope, rangira u red zemalja sa srednje visokim rizikom smrtnosti od raka. Tokom 2009. godine u našoj zemlji su žene najviše umirale od raka dojke, pluća i debelog crijeva. Podaci pokazuju da je rak dojke najčešći maligni tumor kod žena. U Crnoj Gori od ove bolesti godišnje umre njih 70, dok od raka grlića materice godišnje umre oko 20 žena.

Kao dio zdravstvenog sistema Crne Gore domovi zdravlja u Nikšiću, Beranama i Pljevljima, koji su uključeni u projekat, intenziviraće aktivnosti koje za cilj imaju rano otkrivanje raka dojke i raka grlića materice, u čemu će najvažniju ulogu imati izabrani ljekari i izabrani ginekolozi, uz neophodnu podršku rukovodstava ovih zdravstvenih ustanova, kao i ostalih aktera uključenih u realizaciju projekta. Za uspješnu realizaciju pomenutog projekta potrebna

je pomoć i aktivno ušešće svih građana, medija i ostalih činioca u našoj zemlji.

U ovoj brošuri vam predstavljamo najvažnije informacije o raku dojke i raku grlića materice. Nema nikakvog razloga da se bojite da saznate istinu o ovim malignim oboljenjima. Istina je vaš prijatelj, jer vam poručuje:

**VAŠA NAJBOLJA ZAŠTITA JE
RANO OTKRIVANJE BOLESTI!**

**ŠTA ŽENA TREBA ZNATI O RAKU DOJKE
I ŠTA MOŽE URADITI SAMA?**

- Jednom mjesečno obaviti samopregled dojki;
- Jednom godišnje uraditi klinički pregled dojki;
- Redovno obavljati mamografski pregled na osnovu preporuka i nalaza ljekara.

ŠTA JE RAK DOJKE?

Rak dojke je najčešći maligni tumor kod žena. U Crnoj Gori godišnje od te bolesti oboli oko 200 žena.

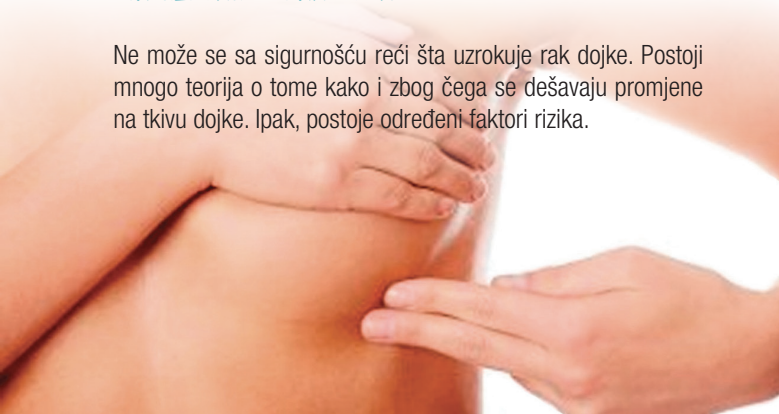
Od raka dojke mogu da obole i muškarci (oko 100 puta rjeđe od žena). Najveći procenat oboljelih žena je iznad 50. godine života. U zadnje vrijeme se bilježi porast oboljelih od raka dojke u starosnoj dobi od 30. do 40. godine života.

Najčešća lokacija raka dojke je spoljašnji gornji kvadrant dojke. Međutim, ćelije raka mogu da se prošire i na druge organe. Ova pojava naziva se metastaza. Metastaza raka dojke može biti u limfnim čvorovima, jetri, plućima, kostima i mozgu. Metastaze bolesti su najčešće u žlijezdama pazušne jame.

Rak dojke je češće epitelnog (nastaje na epitelnom tkivu koje se sastoji od velikog broja gusto zbijenih i međusobno povezanih epitelnih ćelija) nego žljezdanog porijekla. Zavisno od toga da li je bolest krenula – probila bazalnu membranu ili nije, histološki postoje invazivni i neinvazivni stadijumi bolesti.

ŠTA UZROKUJE RAK DOJKE?

Ne može se sa sigurnošću reći šta uzrokuje rak dojke. Postoji mnogo teorija o tome kako i zbog čega se dešavaju promjene na tkivu dojke. Ipak, postoje određeni faktori rizika.

FAKTORI RIZIKA ZA NASTANAK RAKA DOJKE

- pol – ženski,
- godine starosti – najčešće obolijevaju žene iznad 50. godine života,
- genetski – nasljedna predispozicija,
- nerotkinje i one koje su rodile poslije 35. godine života,
- stimulisane žene u programu vantjelesne oplodnje – hormonske terapije,
- žene koje su operisale rak jedne dojke (4-5 puta povećan rizik za rak druge dojke),
- žene sa ranije otkrivenim benignim promjenama.

U ostale faktore rizika spadaju:

- nezdrav način života,
- nepravilna ishrana sa mnogo masnoća,
- gojaznost,
- pušenje,
- alkohol i
- stres.

KOJI SU RANI SIMPTOMI
RAKA DOJKE?

**Rak dojke je u početnom
stadijumu bez simptoma.**

KOJI SU SIMPTOMI UZNAPREDOVANE BOLESTI:

- čvor na dojci, najčešće urastao u okolno tkivo ili naborana koža (bolest može trajati do 5 godina dok se ne pojavi čvor),
- uvećana jedna dojka,
- promjena boje kože (plavičasta boja ili crvenilo koje ne prolazi),
- uvučena bradavica,
- naborana koža iznad tumora, tako da koža liči na koru pomorandže,
- iscjedak iz bradavice dojke (voden, gnojan, sukrvičav itd.).

METODE KONTROLNOG PREGLEDA I OTKRIVANJA RAKA DOJKE

Ključ za uspješno liječenje raka dojke je njegovo rano otkrivanje putem kontrolnih pregleda.

PREDSTAVLJAMO VAM NAJBOLJE NAČINE KONTROLNIH PREGLEDA

Samopregled dojki

Samopregled dojki je postupak na koji treba da se naviknete. Svaka žena treba da uradi samopregled dojki jedanput mjesečno, počevši od 20. godine života. Najbolje vrijeme za samopregled dojki je od petog do desetog dana menstrualnog ciklusa.

Postupak samopregleda dojki:

Stanite ispred ogledala sa opruženim rukama niz tijelo i posmatrajte:

- simetriju dojki,
- bradavice,
- boju,
- pritisnite bradavice i eventualno, registrujte iscjedak.

Potom ležite na leđa, stavite jednu ruku ispod glave, a manji jastuk ispod leđa nasuprot dojke. Drugom rukom kružnim pokretima ispalpirajte dojku (palpacija (lat.), medicinska dijagnostička metoda koja se vrši opipavanjem prstima ili dlanovima, radi utvrđivanja položaja, veličine, tvrdoće ili osjetljivosti pojedinih organa) – prvo sa unutrašnje prema spoljašnjoj strani dojke, a potom odozgo prema dolje. Postupak ponovite na drugoj dojci.

Smjesta se obratite doktoru ako primijetite:

- iznenadni bol u dojci ili pazušnoj jami,
- kvržicu u dojci ili pazuhu,
- iscjedak iz bradavice,
- promjenu na bradavici ili oko nje,
- promjenu boje kože dojke,
- promjenu normalne veličine ili oblika dojke.

Zapamtite: Bez obzira što je vrlo vjerovatno da ćete redovnim samopregledom dojki rano otkriti znakove moguće bolesti, samopregled ne može biti zamjena za redovne kliničke preglede.

Klinički pregled

Klinički pregled radi ljekar. Uz dobru anamnezu, palpaciju dojki i pazuha, otkrije se veliki procenat raka dojki. Važno je da svaka žena nakon navršene 40. godine života barem jednom godišnje posjeti ljekara radi obavljanja kliničkog pregleda dojki.

Ultrazvučni pregled

Ultrazvukom se može otkriti prisustvo tumora koji je u početnoj fazi (Ca in situ - karcinom u početnoj fazi). Ova metoda se najčešće koristi kod mlađe populacije, kada u sastavu dojke ima više žljezdanog tkiva koje je osjetljivo na zračenje usljed mamografskog pregleda. Ultrazvuk je potpuno neškodljiva dijagnostička metoda, posebno korisna za mlade žene.

Mamografija

Mamografija se radi u dijagnostičke svrhe, a koristi se i kao metoda za rano otkrivanje tumora dojki kod žena bez simptoma bolesti. Mamografijom, koja se preporučuje kao metoda za

rano otkrivanje bolesti, može se otkriti veliki broj tumora dojke do dvije godine prije nego što tumor postane dovoljno veliki da se može napipati.

Mamografija je rendgenski snimak strukture dojke kojim otkrivamo najmanje promjene na dojci. Pomoću mamografije se mogu otkriti sitne, klinički još uvijek neprimjetne promjene na dojci, koje se ne mogu otkriti ni jednom drugom metodom.

Mamografija se preporučuje ženama od 40. do 50. godine jednom godišnje, a ženama od 50. do 62. godine, makar jednom u dvije godine.

Kod žena starosti od 40. do 60. godina rade se preventivni mamografski pregledi. Na redovne preglede u ovoj starosnoj grupi treba da odlaze žene koje se nalaze u grupi sa većim faktorom rizika (bolest u porodici, žene koje su se ranije liječile od raka itd).

Zapamtite: Mamografijom se rak dojke može otkriti u stadijumu kada još ne daje kliničke znake i simptome.

DA LI POSTOJE I NEKE DRUGE METODE ZA RANO OTKRIVANJE RAKA DOJKE?

Kod žena starijih od 50 godina, prednost se daje mamografiji. Pregled ultrazvukom (sonografija) predstavlja dopunsku metodu pregleda. Ona se, prije svega, primjenjuje u slučaju da su mamografski nalazi nejasni, ili kod velike gustine žljezdanog tkiva. Pregledi magnetnom rezonantnom tomografijom (MRI, MRT) se vrše u slučaju nejasnih nalaza, kao i kod mlađih žena sa znatno povećanim rizikom oboljenja. Svakoj ženi, nezavisno od starosne dobi, se preporučuje da u slučaju promjene na grudima potraži savjet ljekara.

Ukoliko su tokom prethodno opisanih dijagnostičkih postupaka

otkrivene promjene na tkivu dojke, rade se dodatna ispitivanja. Ova dodatna ispitivanja se rade ultrazvukom da bi se procijenio nivo nastale promjene.

Ukoliko je mamografom otkrivena grudvica ili se pokazala bilo kakva abnormalnost, postoji samo jedan metod koji se koristi da bi se utvrdilo da li je nastala promjena – tumor. Ta metoda naziva se *biopsija*.

Biopsija

Biopsija je postupak uzimanja uzorka tkiva iz čvora za koji se sumnja da bi mogao predstavljati nešto abnormalno, u cilju ispitivanja da li je u pitanju tumor. Osim uzimanja uzorka tečnosti iz čvora, postoji biopsija kojom se uzima dio čvora, ili čitav čvor. Uzorci dobijeni na ovaj način se dalje šalju na analizu tj. patologiju.

Tumor markeri

Tumor markeri u početku bolesti nijesu pouzdani. Obično su povećani u odmaklom stadijumu bolesti.

KAKO SE LIJEČI RAK DOJKE?

O terapiji raka dojke odlučuje konzilijum za dojku koga čine: onkolog, hirurg, radiodijagnostičar, radioterapeut i patolog. Postoje protokoli za liječenje zavisno od histološkog tipa karcinoma, kao i stadijuma bolesti.

Liječenje uključuje:

- a) operativni zahvat – poštredna operacija (tumorectomia) i radikalna (mastectomia). Kod karcinoma „in situ“ - neinvazivnog karcinoma, liječenje se završava operacijom,

- b) radioterapiju – zračnu terapiju,
- c) hemioterapiju,
- d) adjuvantnu terapiju i
- e) hormonsku terapiju.

Zbog toga preporučujemo redovne preglede dojki:

- u dobi između 20. i 35. godine – samopregled jedanput mjesečno
- u dobi između 35. i 45. godine – samopregled jedanput mjesečno i ultrazvučni pregled jedanput godišnje
- nakon 45. godine – samopregled jedanput mjesečno i ultrazvučni ili mamografski pregled jedanput godišnje.

ŠTA ŽENE TREBA DA ZNAJU O RAKU GRLIĆA MATERICE?

Rak grlića materice je jedan od najčešćih tumora u Crnoj Gori, i treći po učestalosti, iza raka dojke i pluća.

Širom Evrope, svake godine oboli 60.000 žena od raka grlića materice, 30.000 umre, a više od 225.000 žena živi sa ovim oboljenjem (bilo da su liječene ili ne). Ova statistika ne bi bila tako crna da žene redovnije idu na ginekološke preglede jer se rak grlića materice lako otkriva i veoma uspješno liječi.

Jedan od uzroka zašto veliki broj žena izgubi život zbog raka grlića materice je upravo u tome što se žene prvi put javljaju ginekologu kada je bolest već uzela maha i kada je liječenje teško i neizvjesno.

VAŠA NAJBOLJA ZAŠTITA JE RANO OTKRIVANJE BOLESTI!

Rak grlića materice je zloćudni tumor koji nastaje na grliću materice. Grlić je dio materice koji je okrenut prema vagini. On je lako dostupan i može se pregledati jednostavnim i bezbolnim metodama.

ŠTA DOVODI DO POJAVE RAKA GRLIĆA MATERICE I KOJI SU FAKTORI RIZIKA ZA NJEGOV NASTANAK?

Postoje razne teorije o nastanku raka grlića materice. Ono što je sigurno je da je infekcija izazvana nekim tipovima Humanog papiloma virusa (HPV).

Infekcija HPV-om kod većine žena prođe sama od sebe, ali kod nekih dođe i do stvaranja premalignih i malignih promjena na grliću materice.

Žene kod kojih postoji visok rizik za pojavu raka grlića materice:

- žene koje su seksualnu aktivnost započele u ranoj mladosti (prije 16. godine),
- žene koje imaju brojne seksualne partnere,
- žene koje imaju odnose sa muškarcem koji ima HPV infekciju,
- žene koje su prethodno imale seksualno prenosive bolesti ili genitalne bradavice,
- žene pušači ili raniji pušači,
- žene koje imaju odsustvo normalnog imunog odgovora (sve HIV pozitivne žene i žene koje iz različitih razloga primaju imunosupresive),
- žene kojima prethodno nije redovno uziman Papanikolau bris,
- žene koje ne odlaze redovno na preglede.

Od svih navedenih, najvažniji faktor rizika za nastanak raka grlića materice je infekcija Humanim papiloma virusom (HPV). Međutim, ovo nije jedini faktor rizika. Da bi HPV infekcija dovela do nastanka raka grlića materice neophodni su i drugi faktori od kojih su najvažniji: pušenje, oslabljen imuni sistem i razne infekcije (hlamidija, herpes itd.).

Nešto više o Humanom papiloma virusu (HPV)

Humani papiloma virus (HPV) je virus koji dovodi do pojave kako benignih tako i malignih oboljenja. Kada govorimo o benignim promjenama, onda govorimo o kondilomima. Kondilomi su promjene koje se u vidu bradavica često pojavljuju na vagini, vulvi i grliću materice i oni se vrlo lako mogu otkloniti. Ono što

je ovdje važno zapamtiti je da infekcija Humanim papiloma virusom neće uvijek dobiti maligni karakter.

KAKO NAJČEŠĆE DOBIJAMO HPV INFEKCIJU?

Uglavnom se prenosi tokom seksualnog kontakta, iako mogu postojati rijetki izuzeci od ovog načina prenošenja. Ovaj virus je veoma čest, pa se ova infekcija može smatrati normalnom posljedicom seksualnih odnosa.

DA LI SE HPV INFEKCIJA MOŽE LIJEČITI?

Kao i za virus gripa, nema adekvatnog liječenja za HPV infekciju. Većina žena ozdravi bez liječenja, zahvaljujući prirodnim odbrambenim snagama organizma.

Ako HPV infekcija traje i dovodi do pojave abnormalnosti na nivou grlića, tretman se sastoji u lokalnom uništavanju inficiranih i izmijenjenih ćelija. Ova mala intervencija sprečava širenje abnormalnog polja na grliću materice i pojavu raka.

DA LI SE HPV INFEKCIJA MOŽE SPRIJEČITI?

HPV vakcina, koja bi omogućila da se izbjegne HPV infekcija, je trenutno u fazi ispitivanja. Ona će vjerovatno biti dostupna u skorije vrijeme.

KOJI SU ZNACI INFEKCIJE HPV-OM?

Infekcija HPV-om ne daje nikakve simptome. Vremenski period od infekcije HPV-om do pojave raka grlića materice je 10 godina.

SIMPTOMI RAKA GRLIČA MATERICE

SIMPTOMI: U početnoj fazi bolest ne daje nikakve simptome, a kada se razvije, karakterišu je:

- krvarenje poslije polnog odnosa i između menstruacija ili poslije menopauze,
- uporan sukričav vaginalni sekret,
- bol u donjem dijelu stomaka.

Navedene pojave su ozbiljan alarm koje ukazuju da žena mora hitno posjetiti ginekologa. Uglavnom se javljaju kada atipične promjene, nakon više godina zanemarivanja, prerastu u bolest.

KAKO SE RAZVIJA BOLEST - OD PREMALIGNIH PROMJENA DO RAKA GRLIČA MATERICE?

Bolest počinje kada se neke ćelije grlića materice promijene i počnu da se umnožavaju na nekontrolisan način. Ovaj proces započinje razvojem abnormalnosti ćelija grlića materice koje se tokom vremena postepeno pogoršavaju, prije nego što se konačno razviju u rak. Te abnormalnosti se nazivaju premalignim promjenama. One, međutim, ne uzrokuju nikakve tegobe, pa se otkrivaju samo redovnim pregledima.

OTKRIVANJE BOLESTI I LIJEČENJE

ŠTA JE PAPA TEST, A ŠTA JE KOLPOSKOPIJA?

Dijagnostičke metode za rano otkrivanje bolesti su veoma poznate, jednostavne, a daju brze i precizne rezultate (98%).

Primjenjuje se kombinacija dvije vrste pregleda: kolposkopski pregled i Papanikolau test.

ŠTA JE PAPANIKOLAU TEST?

Papanikolau test se koristi u prevenciji raka grlića materice i zasniva se na mikroskopskoj analizi ćelija koje su uzete sa grlića materice tokom ginekološkog pregleda. Papanikolau test (PAPA test) je dobio ime po Georgiosu Papanikolau - američkom patologu grčkog porijekla, koji je ovu metodu uveo u ginekologiju. On pomaže u identifikaciji promjena na ćelijama grlića tako da praćenje i liječenje mogu da počnu prije nego što se te promjene razviju u rak grlića materice. Na taj način može da se izbjegne rak grlića materice. Papanikolau test je važan dio rutinske zdravstvene kontrole žena.

Tokom ginekološkog pregleda koji obavlja vaš ginekolog, uzme se bris sa grlića materice (cervikalni bris). Sa špatulom ili četkicom ginekolog sakupi sa površine grlića materice ćelije koje čine osnovnu jedinicu građe grlića (cerviksa).

Taj uzorak se potom šalje u laboratoriju na mikroskopsku analizu primjenom metode po Papanikolau (PAPA test).

KOME TREBA DA SE RADI PAPANIKOLAU TEST?

Sve žene od 20. do 65. godine treba da rade Papanikolau test jednom godišnje, osim ako ginekolog ne savjetuje drugačije.

ZAŠTO SE PONAVLJA PAPANIKOLAU TEST SVAKE GODINE?

Redovan skrining za rak grlića materice Papanikolau testom povećava šanse da se bolest otkrije u što ranijem stadijumu.

Na taj način, ukoliko je potrebno liječenje, ono može da počne rano i tako se promjene odstrane prije nego što se iz njih razvije rak. Rano liječenje je lakše i uspješnije nego ono koje se započne kasnije.

DA LI JE POTREBNA POSEBNA PRIPREMA ZA PAPANIKOLAU TEST?

Bris za PAPA test ne treba uzimati u toku menstruacije, a idealno bi bilo dvije nedelje poslije završetka menstruacije. Prije uzimanja brisa ne koristiti vaginalne tablete 2 dana i izbjegavati seksualne odnose 24 sata prije uzimanja brisa.

KOLIKO JE SKRINING PAPANIKOLAU TESTOM POUZDAN?

Papa test je pouzdan oko 79%, a uz kolposkopski nalaz 98%. Kolposkopski nalaz „vidi“ promjene na samom začetku, koje je vrlo često potrebno tretirati. Zbog toga je pouzdanije uraditi oba pregleda istovremeno.

NORMALAN NALAZ PAPANIKOLAU TESTA

Površina grlića materice je pokrivena pljosnatim, tankim ćelijama koje se nazivaju skvamozne ćelije. Ove ćelije čine većinu uzorka koji se uzima za Papanikolau test.

ABNORMALNI NALAZ PAPANIKOLAU TESTA

Ako su rezultati vašeg Papanikolau testa abnormalni, a promjene na ćelijama grlića materice ili dugotrajne ili dovoljno ozbiljne, onda možda postoji rizik za razvoj raka grlića materice. U tom slučaju, biće neophodan detaljniji pregled grlića materice metodom koja se naziva *kolposkopija*.

ŠTA JE KOLPOSKOPSKI PREGLED?

Kolposkopski pregled se vrši pomoću posebno dizajniranog mikroskopa (kolposkopa) koji omogućava ginekologu da vidi grlič materice sa uvećanjem i tako detaljnije pregleda promjene koje bi eventualno mogle postojati na njemu.

Ako primijeti bilo kakve abnormalnosti tokom kolposkopskog pregleda, ljekar će možda, kako bi poboljšao tačnost dijagnoze, uzeti male uzorke tkiva (biopsija ili endocervikalna kiretaža). Takvi uzorci se ispituju u patohistološkoj laboratoriji.

ŠTA TREBA DA ZNATE?

Od velikog je značaja za očuvanje zdravlja žene i prevenciju pojave raka grlića materice da:

- Već od 20. godine života idete na redovne ginekološke preglede ili 3 godine nakon započinjanja seksualnih odnosa;

- Uradite bar jedan kolposkopski pregled godišnje i Papanikolau bris;
- Koristite adekvatnu zaštitu pri seksualnim odnosima.

Zapamtite:

- Rak grlića materice je seksualno prenosiva bolest virusnog karaktera;
- Rak grlića materice se lako otkriva i veoma uspješno liječi ukoliko se na vrijeme otkrije;
- Najbolji način da se žena zaštiti od ove bolesti je njeno rano otkrivanje.

I na kraju vam preporučujemo da budete odgovorne prema sebi - čuvajte svoje zdravlje i zapamtite:

VAŠA NAJBOLJA ZAŠTITA PROTIV RAKA DOJKE I RAKA GRLIĆA MATERICE JE RANO OTKRIVANJE BOLESTI!

OTKRITI ILI KRITI?

Nađi vremena.

Spriječi.

Živi.

Dom zdravlja Nikšić i Dom zdravlja - Raška u saradnji sa partnerima: FORS Montenegro - Fondacijom za razvoj sjevera Crne Gore, Ministarstvom zdravlja Crne Gore, Domom zdravlja „Dr Nika Labović” Berane, Domom zdravlja Pljevlja, Domom zdravlja Novi Pazar i Regionalnom razvojnom agencijom Sandžaka - SEDA-om, sprovode projekat „PARHS - Preventivne akcije u sektoru reproduktivnog zdravlja”, koji je podržan od strane Evropske unije u okviru Programa prekogranične saradnje Srbija - Crna Gora. Projekat se u Crnoj Gori sprovodi u opštinama: Nikšić, Berane i Pljevlja, dok se u Republici Srbiji sprovodi u opštinama: Raška i Novi Pazar.

Cilj projekta je unapređenje stanja reproduktivnog zdravlja žena u pograničnoj zoni između Srbije i Crne Gore. Projekat će dati doprinos smanjenju broja oboljelih žena od raka dojke i raka grlića materice kao i povećanju broja preventivnih pregleda u ciljanim domovima zdravlja kada su u pitanju ova oboljenja.

Ciljne grupe projekta su žene u reproduktivnoj dobi iz teritorije opština u kojima se projekat realizuje.

Projektni cilj će se ostvariti kroz realizaciju niza aktivnosti koje uključuju: nabavku medicinske opreme za pet domova zdravlja, kampanju preventivnih medicinskih pregleda za žene, predavanja za ciljnu grupu o važnosti prevencije, medijsku kampanju, obuke za medicinske radnike na teme prevencije raka dojke i raka grlića materice i edukativne publikacije za ciljnu grupu.

Zajedničkim naporima i projektom kao što je PARHS možemo doprinijeti da se promijeni svijest žena kada je u pitanju prevencija koja je od ključne važnosti u borbi protiv malignih bolesti.

JZU Dom zdravlja
NIKŠIĆ

FORS
MONTENEGRO
Fondacija za razvoj sjevera
Crne Gore

Ministarstvo zdravlja Crne Gore

Za više informacija o projektu kontaktirajte:

FORS Montenegro
Ivana Milutinovića 10
81 400 Nikšić
+382 40 212 484
mailbox@forsmontenegro.org
www.forsmontenegro.org

Ova brošura je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj brošure isključiva je odgovornost JZU Dom zdravlja Nikšić i FORS Montenegro - Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore, i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Evropske unije.